

Vastaus valtuustoaloitteeseen 'Sateenkaari-ihmisten huomioiminen Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella'

Hyvinvointialueella on tehty samaa aihepiiriä koskeva valtuustoaloite 14.12.2022, johon on vastattu aluevaltuustossa § 57/12.9.2023. Aloitteen johdosta tehtyinä toimenpiteinä on valtuustolle § 28/31.5.2024 raportoitu, että hyvinvointialue kouluttaa työntekijöitään monimuotoisuuden kohtaamiseen. Koulutuksista kerrotaan jäljempänä tarkemmin.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sääntelyperustan muodostavat tasa-arvolaki (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609) ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). Tasa-arvolain tarkoitus on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoitus on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Yhdenvertaisuuslain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Lain 8 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuus on yksi hyvinvointialueen arvoista; tarjoamme tarpeenmukaiset palvelut kaikille väestöryhmille ja toimimme tasapuolisesti henkilöstön, sidosryhmien ja kumppaneiden kanssa. Hyvinvointialueen yhdenvertaisuustyöryhmä on laatinut tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman, johon on kytketty Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimeenpanosuunnitelma. Tämä on kuitenkin laadittu henkilöstön yhdenvertaisuuden näkökulmasta, ei palvelujen käyttäjien näkökulmasta. Suunnitelma sisältää yhdenvertaisuusasioihin liittyvän koulutuksen henkilökunnalle.

Hyvinvointialueella laaditaan parhaillaan yhdenvertaisuussuunnitelmaa osana YAMK opinnäyte-työtä, jossa myös palvelujen käyttäjät huomioidaan. Yhdenvertaisuutta käsitellään yhdenvertaisuuslain velvoitteet huomioiden, ja palvelujen käyttäjät huomioidaan lain 8 §:n mukaisesti nostamatta palvelujen käyttäjiä jonkin oletetun statuksen perusteella erityisasemaan toisiinsa nähden. Aloitteessa todetusti sateenkaari-ihmisiä on kaikissa ikäluokissa ja asukasryhmissä.

Yhdenvertaisuussuunnitelman osana kyselytutkimuksella (Voxit, aik.Polis) on selvitetty kansalaisten näkemyksiä hyvinvointialueen palvelujen yhdenvertaisuudesta. Vastauslinkki on ollut Siun soten www-sivuilla, ja siihen on voinut vastata kuka tai mistä tahansa. On huomioitava, että kysely ei noudata tieteellisiä kriteereitä eikä ole otantatutkimus, vaan on ihmisten vapaaehtoisuuteen ja aktiivisuuteen perustuva. Vastaaminen ei ole edellyttänyt palvelujen käyttöä hyvinvointialueella, eikä vastauksia voida yhdistää vain Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen palvelujen käyttäjien mielipiteiksi. Vastauksista ei myöskään tiedetä, mitä esim. sateenkaari-ihmiseksi itsensä luokitelleet ovat kysymyksiin vastanneet. Kysymysten ohittaminen tai kyselyn jättäminen kesken ovat monissa kysymyksissä varsin suuri osa vastauksista. Jälkimmäistä ei huomioida vastausten yhteismäärässä. Luokitteluun nousseita vastauksia on yhteensä 417 kappaletta. Vastaajista 10 % ilmoittaa kuuluvansa seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön.

Vastauksista käy ilmi mm. seuraavat väitekohtaiset huomiot, jotka voitaneen yhdistää tavalla tai toisella sateenkaari-ihmisiin:

- Sukupuoli ei vaikuta siihen, miten asiakkaita kohdellaan hyvinvointialueen palveluissa. Vastanneita 392, joista 60 % samaa mieltä, 15 % eri mieltä, 23 % ohitti kysymyksen.
- Sateenkaari-ihmiset huomioidaan hyvinvointialueen palveluissa. Vastanneita 372, joista 27 % samaa mieltä, 16 % eri mieltä; 55 % ohitti kysymyksen.
- Sote-ammattilaiset huomioivat kohtaamisissa perheiden monimuotoisuuden. Vastanneita 374, joista 35 % samaa mieltä, 16 % eri mieltä, 48 % ohitti kysymyksen.
- Sote-ammattilaiset tekevät oletuksia sukupuolesta ulkonäön perusteella; Vastanneita 323, joista 37 % samaa mieltä, 24 % eri mieltä, 38 % ohitti kysymyksen.
- Henkilökunnalla on ennakkoluuloja/-asenteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan; Vastanneita 313, joista 24 % samaa mieltä, 35 % eri mieltä, 39 % ohitti kysymyksen.
- Henkilökunta ei ota huomioon, että ei-binäärisiä ihmisiä on olemassa. Vastanneita 64, joista 20 % samaa mieltä, 15 % eri mieltä, 64 % ohitti kysymyksen.

Hyvinvointialueen käyttämän asiakaspalautejärjestelmästä (Roidu, NPS) saaduissa palautteissa vain yksittäistapauksissa on annettu negatiivista palautetta sateenkaari-ihmisten osalta. Palautejärjestelmään vastaajia on kuukaudessa tätä nykyä noin 9.000.

Tehdyt toimenpiteet sateenkaari-ihmisten huomioimiseksi palvelujen käyttäjinä

Aloitevastauksessa 12.9.2023 todettiin seuraavat järjestetyt koulutus- ym. tilaisuudet, joissa sateenkaariteema on ollut joko varsinaisena aiheena tai osana laajempaa asiakkaiden kohtaamista:

- Sateenkaari-ihmiset asiakkaana ikääntyvien palveluissa -tietoisku / Sateenkaariseniorit ry ja Pohjois-Karjalan Seta ry
- Ikäihmisten seksuaalisuus ja seksuaalisuuden puheeksi ottaminen / Siun sote
- Mitä lasten ja nuorten kanssa työskentelevän tulisi tietää sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin tukemisesta? / Siun sote ja Riverian kesäyliopisto
- Monikulttuurinen työyhteisö sote-alalla / Siun sote ja Riverian kesäyliopisto
- Monimuotoiset perheet / Siun sote
- Nuorten seksuaaliterveys / Siun sote
- Onnistu haastavissa asiakaspalvelutilanteissa verkkoalustoilla / Siun sote ja Riverian kesäyliopisto
- Haastavat vuorovaikutustilanteet ja puheeksi ottaminen / Siun sote ja Riverian kesäyliopisto
- Haastavat asiakastilanteet puhelin ja verkkotyössä / Siun sote
- Sano se selkokielellä – Selkokieltä viestintään / Siun sote ja Riverian kesäyliopisto

Hyvinvointialueella järjestettiin 2024 kevättalvella kolmen koulutuksen kokonaisuus, jossa käsiteltiin ko. kohderyhmään kuuluvien asiakkaiden ja potilaiden kohtaamista. Ajankohdat, aiheet ja osallistujien määrät olivat seuraavat:

- 28.2.2024 Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus, 106 osallistujaa
- 27.3.2024 Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus nuorten näkökulmasta, 89 osallistujaa

- 24.4.2024 Sairastumisen ja vammautumisen vaikutus seksuaalisuuteen ja seksuaalisuuden puheeksiotto, 58 osallistujaa

Koulutuksiin osallistujia oli hyvinvointialueen eri toiminnoista seuraavasti:

- Henkilöstöpalvelut ja hallintopalvelut, 11 osallistujaa
- Perhe- ja sosiaalipalvelut, n. 120 osallistujaa
- Psykiatria ja Miepä, n. 50 osallistujaa
- Sairaalapalvelut ja terveysasemien vastaanottopalvelut (pois lukien psykiatria ja miepä), n. 25 osall.
- Neuvolatoiminta ja koulu- ja opiskeluhuolto, n. 50 osallistujaa
- Ikääntyneiden palveluista yksittäisiä osallistujia
- pelastuslaitokselta ja ympäristöterveydenhuollosta ei ollut osallistujia.

Sama henkilö on voinut osallistua kaikkiin kolmeen koulutukseen ja olla mukana useammassa edellä mainituissa osallistujamäärissä. Ammattiryhmät ovat olleet hyvin edustettuina, näitä olivat lähihoitaja, sairaanhoitaja, kätilö, röntgenhoitaja, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, terveydenhoitaja, ohjaaja, sosiaaliohjaaja, sosiaalityöntekijä, kuraattori, psykologi, erikoislääkäri, ylilääkäri, asiantuntijahoitaja, koordinaattori, suunnittelija, asiantuntija, sihteeri, osastonhoitaja, palveluesihenkilö, päällikkö ja johtaja. Myös esihenkilötasot olivat edustettuina osallistujissa.

Sateenkaari-ihmisten huomioisen on todettu olevan niin mielenterveys- ja päihdepalveluissa kuin neuvolatoiminnassa sekä koulu- ja opiskelijaterveydenhuollossa ajankohtainen asia.

Mielenterveys- ja päihdepalveluissa on ollut esillä sateenkaariteeman sisällyttäminen vastuualueen henkilöstön sisäiseen koulutukseen tavalla tai toisella, mutta tarkempaa suunnitelmaa ei vielä ole. Koulutus voisi toteutua aikaisintaan keväällä 2026. Neuvola- ja perhepalveluissa toimivat terveydenhoitajat ovat saaneet koulutusta mm. Setalta ja 2026 alkuvuoden sektorikoulutuksen teema on seksuaaliterveys. Lisäksi perusterveydenhuollon seksuaalineuvojen työnjakoa on suunniteltu niin, että se mahdollistaa ikäryhmittäin sukupuolen moninaisuuden asioiden huomioimisen. Henkilökunnalle on myös suositeltu työhuoneissa käytettävän pientä sateenkaarimerkkiä, minkä tavoitteena on kertoa kävijöille, että täällä on lupa puhua ja sukupuolten moninaisuus on meille ok.

Yhteenveto

Palvelujen käyttäjinä sateenkaari-ihmiset ovat yksi ryhmä muiden tunnistettavien erityisryhmien ohella. Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki velvoittavat hyvinvointialuetta eri taustaisten ihmisten huomioimisessa niin työnantajana kuin palvelujen tuottajana.

Valmisteltavana olevassa yhdenvertaisuussuunnitelmassa sateenkaari-ihmiset tulevat huomioiduksi yhdenvertaisuuslain tarkoittamassa kontekstissa. Yhdenvertaisuussuunnitelman laatimisen tueksi tehdystä kyselystä edellä todetuin varauksin käy ilmi, että sateenkaari-ihmisten kohtaamisessa ja henkilökunnan asenteissa mitä ilmeisimmin on kehitettävää, mitä mm. koulutuksella ja työyhteisöjen pelisäännöillä voidaan edistää. Palvelujen käyttäjille kohdennetussa NPS-kyselyssä ei tule varsinaisesti esiin sateenkaari-ihmisiin liittyvien erityispiirteiden huomioimisen ongelmia.

Hyvinvointialueella on huomioitu sateenkaari-ihmisten kohtaamista niin keskitetysti järjestettävänä koulutuksena kuin vastuualueiden omana koulutuksena. Koulutuksen järjestämisessä on tehty yhteistyötä mm. Setan kanssa. Koulutuksiin osallistuminen on niin yksiköiden kuin eri henkilöstöryhmien näkökulmasta ollut kohtuullisen kattavaa, ottaen huomioon että henkilökunta tarvitsee myös muiden erityisryhmien kohtaamiseen liittyvää koulutusta. Hyvinvointialuetasosta sateenkaari-teemaan liittyvää koulutusta lähiajan suunnitelmissa ei ole. Sen sijaan vastuualueilla, joilla sateenkaari-ihmisten kohtaaminen on todettu erityisen ajankohtaiseksi, on aiheesta suunnitteilla omaa sisäistä koulutusta.

Hyvinvointialueella ei ole suunnitelmaa yhdenvertaisuussuunnittelijan tehtävän perustamiseksi. Uusien tehtävien perustaminen on harkittava tarkkaan käsillä olevassa hyvinvointialueen taloudellisissa haasteissa.